

Sygn. akt V CSK 348/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 13 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)
SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)
SSN Iwona Koper

w sprawie z powództwa M. G.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prokuratorowi Okręgowemu w K.
i Ministrowi Sprawiedliwości
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 13 czerwca 2013 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 29 lutego 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 29 lutego 2012 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda M. G. od wyroku Sądu pierwszej instancji oddalającego powództwo o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa - reprezentowanego przez Prokuratora Okręgowego w K. i Ministra Sprawiedliwości kwoty 78 475,14 zł. z ustawowymi odsetkami tytułem części odszkodowania za szkodę wyrządzoną w wyniku wykonywania wobec powoda w postępowaniu karnym w okresie od dnia 26 sierpnia 2003 r. do dnia 21 lutego 2005 r. środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia w wykonywaniu zawodu notariusza, który, wobec uniewinnienia powoda, był jego zdaniem orzeczony i stosowany w sposób niezgodny z prawem.

Sądy ustaliły między innymi, że postanowieniem z dnia 21 lipca 2003 r. Prokuratura Okręgowa w K. postawiła powodowi szczegółowo opisane zarzuty: poświadczenia nieprawdy w sporządzonym w dniu 26 maja 2000 r. akcie notarialnym z podjętej uchwały nr 2/2000 Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników „J.” spółki z o.o. w S. w sprawie zmiany umowy spółki, to jest zarzut popełnienia przestępstwa przewidzianego w art. 211 § 1 k.k. i art. 231 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. oraz zarzut przerobienia dokumentu w postaci tego aktu notarialnego, to jest zarzut popełnienia przestępstwa przewidzianego w art. 270 § 1 k.k. i art. 231 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

W postępowaniu przygotowawczym przesłuchano powoda, który nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów wskazując w swoich wyjaśnieniach na ewentualny błąd, który mógł zaistnieć w związku ze sporządzeniem aktu notarialnego w kancelarii notarialnej na podstawie notatek poczynionych na Zgromadzeniu Wspólników.

Postanowieniem z dnia 26 sierpnia 2003 r. Prokuratura Okręgowa w K. zastosowała wobec powoda, na podstawie art. 249 § 1, 2 i 4, art. 250 § 4 i art. 276 k.p.k., środek zapobiegawczy w postaci zawieszenia w wykonywaniu zawodu notariusza, wskazując w uzasadnieniu, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy w tym zeznania świadków, zabezpieczone dokumenty, opinie dwóch biegłych wskazuje na duże prawdopodobieństwo, że powód dopuścił się zarzucanych mu przestępstw, a ponieważ dopuścił się ich w związku z

wykonywanym zawodem, zachodzi uzasadniona obawa, że w sposób bezprawny będzie wpływał na zeznania świadków lub w inny bezprawny sposób będzie utrudniał postępowanie karne, co tym bardziej jest uzasadnione, że w dalszym ciągu wykonuje czynności notarialne. Zażalenie powoda, w którym zarzucił brak podstaw do przypisywania mu zamiaru matactwa, brak związku między celem środków zapobiegawczych, a środkiem zastosowanym wobec niego, zastosowanie środka wyłącznie w celu represyjnym, nie zostało uwzględnione i Sąd Rejonowy w K. postanowieniem z dnia 30 września 2003 r. utrzymał zaskarżone postanowienie w mocy, stwierdzając, że zebrany w sprawie materiał dowodowy wskazuje na duże prawdopodobieństwo dopuszczenia się przez powoda przestępstwa, oba zarzucane mu czyny wskazują na ścisły związek z zawodem objętym zastosowanym środkiem, jako notariusz – pracodawca mógłby wpływać na podwładnych zatrudnionych w kancelarii notarialnej, będących świadkami w sprawie. Sąd wskazał też, że powód, mimo zawieszenia go w prawie wykonywania zawodu notariusza, wykonał 63 czynności notarialne w okresie od 26 sierpnia do 18 września 2003 r.

Powód kilkakrotnie jeszcze składał wnioski o zmianę zastosowanego środka zapobiegawczego zarówno do Prokuratury Okręgowej, jak i, w następnym okresie, do Sądu Rejonowego w K., powołując się na wskazane wyżej okoliczności jak również między innymi na to, że wystarczający jest zastosowany wobec niego drugi środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego, jednak Prokuratura i Sąd orzekały o pozostawieniu wniosków tych bez rozpoznania, a Sąd Rejonowy w K., po rozpoznaniu zażaleń powoda, utrzymywał w mocy zaskarżone postanowienia Prokuratury.

Zastosowany środek zapobiegawczy w postaci zawieszenia w prawie wykonywania zawodu notariusza został wobec powoda uchylony postanowieniem Sądu Rejonowego w K. z dnia 11 stycznia 2005 r., które uprawomocniło się w dniu 21 lutego 2005 r. Prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 28 kwietnia 2006 r. wydanym w sprawie ...2264/03, powód został uniewinniony od popełnienia zarzucanych mu czynów.

W ocenie powoda, w całym okresie zawieszenia go w wykonywaniu zawodu notariusza poniósł on szkodę w wysokości 634 962,95 zł., z czego w rozpoznawanej sprawie dochodzi kwoty 78 475,14 zł. jako szkody poniesionej w czwartym kwartale 2003 r.

Wyrokiem wstępnym z dnia 22 kwietnia 2010 r. Sąd Okręgowy w K. uznał roszczenie powoda za usprawiedliwione co do zasady na podstawie art. 417 k.c. stwierdzając, że w postępowaniu karnym naruszone zostały przepisy art. 249 § 1 i art. 258 § 1 k.p.k., gdyż w okolicznościach sprawy nie było podstaw do zastosowania kwestionowanego środka zapobiegawczego.

W wyniku apelacji strony pozwanej Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 8 grudnia 2010 r. uchylił powyższy wyrok stwierdzając brak dostatecznych ustaleń co do tego, które jednostki organizacyjne powinny reprezentować w sprawie pozwany Skarb Państwa, jak również bezpodstawne ograniczenie ustaleń i rozważań Sądu tylko do szkody poniesionej w okresie czwartego kwartału 2003 r., choć przedmiotem oceny powinien być cały okres od 26 sierpnia 2003 r. do 21 lutego 2005 r., z uwzględnieniem zaszłych w nim od dnia 1 września 2004 r. zmian ustawodawczych wywołanych wejściem w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692, dalej: „ustawa nowelizująca z dnia 17 czerwca 2004 r.”) oraz z uwzględnieniem okoliczności, że chodzi o szkodę wyrządzoną prawomocnym orzeczeniem nie kończącym postępowania w sprawie i wydanym w postępowaniu karnym.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 28 września 2011 r. oddalił powództwo.

Odwołując się do oceny prawnej i wskazań Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji uznał, że do oceny szkody objętej roszczeniem w sprawie, której doznał powód w okresie od 1 października do 31 grudnia 2003 r., ma zastosowanie art. 417 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed 1 września 2004 r. Zdaniem Sądu Okręgowego, wyłączona jest jednak dopuszczalność badania i oceny sądu cywilnego prawidłowości zastosowania prawa w toku postępowania karnego przez Prokuraturę i Sąd karny, a nawet gdyby było to dopuszczalne, to, w ocenie Sądu

Okręgowego, nie było podstaw do uwzględnienia powództwa. Sąd pierwszej instancji stwierdził, że inna powinna być ocena zastosowania przedmiotowego środka zapobiegawczego w początkowym okresie dochodzenia, a inna w dalszym okresie. W pierwszym okresie inna powinna być ocena możliwości nakłaniania przez podejrzanego świadków do składania fałszywych zeznań lub utrudniania w inny sposób śledztwa. Sąd, rozpoznając zażalenie powoda na zastosowanie przedmiotowego środka, dysponował informacją, że powód, mimo zawieszenia, nadal wykonuje czynności notarialne, co świadczyło o lekceważeniu prawa przez podejrzanego. Zdaniem Sądu Okręgowego, zawieszenie powoda w prawie wykonywania zawodu zaufania publicznego, jakim jest zawód notariusza, wobec postawienia mu zarzutów poświadczenia nieprawdy w akcie notarialnym i sfalszowania dokumentu, dokonane na początkowym etapie postępowania, nie może być uznane za bezprawne w rozumieniu naruszenia konstytucyjnych praw i wolności oraz zasad funkcjonowania władzy publicznej, co uzasadniało oddalenie powództwa.

Sąd Apelacyjny, rozważając podstawy odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę objętą roszczeniem powoda, stwierdził, że mimo iż obecnie powód dochodzi tylko odszkodowania za szkodę poniesioną w czwartym kwartale 2003 r., nie można tracić z pola widzenia całego okresu stosowania w postępowaniu karnym przedmiotowego środka zapobiegawczego ani tego, że był on stosowany zarówno przez sąd jak i przez prokuratora, co, w ocenie Sądu drugiej instancji, w oczywisty sposób różnicuje podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa, gdyż za szkodę wywołaną decyzjami prokuratorskimi Skarb Państwa odpowiada na podstawie art. 417 k.c., w obecnym brzmieniu. Także na podstawie art. 417 k.c. odpowiadał Skarb Państwa za szkodę spowodowaną prawomocnymi orzeczeniami sądu niekończącymi postępowania wydanymi w okresie od utraty mocy obowiązującej przez art. 418 k.c. wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. Sk 18/2000 (OTK ZU 2001/8/256) do wejścia w życie w dniu 1 września 2004 r. przepisu art. 417¹ § 2 k.c. Jednakże art. 4 ustawy nowelizującej z dnia 22 lipca 2010 r. rozciągnął stosowanie art. 417¹ § 2 k.c., w brzmieniu nadanym przez tą ustawę, także na szkody wyrządzone przez orzeczenia, które uprawomocniły się od dnia 17 października 1997 r. do dnia wejścia w życie ustawy,

co oznacza, zdaniem Sądu Apelacyjnego, że podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa w rozpoznawanej sprawie przez cały okres powstawania szkody stanowi art. 417¹ § 2 k.c. Ponieważ jednak nie wprowadzono żadnych przepisów, które stanowiłyby podstawę wydania prejudykatów w odniesieniu do stanowiących źródło szkody prawomocnych orzeczeń niekończących postępowania w sprawie, wydanych przez sądy karne, a szczególnie postępowanie w sprawach określonych w art. 552 k.p.k., nie ma zastosowania do niezgodnego z prawem orzeczenia środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia w wykonywaniu zawodu, należy uznać, zdaniem Sądu Apelacyjnego, że oceny zgodności z prawem takich orzeczeń dokonuje sąd w postępowaniu cywilnym w sprawie odszkodowawczej. Ocena ta, podobnie jak ocena postanowień prokuratorskich, powinna ograniczać się do badania, czy zastosowanie środka zapobiegawczego było zgodne z prawem, co nie może wkraczać w sferę niezawisłości sądu i niezależności prokuratora. Pomocniczo należy sięgać do kryteriów oceny zgodności z prawem prawomocnych orzeczeń wydanych w postępowaniu cywilnym, stosowanych na gruncie art. 417¹ § 2 k.c. Sąd Apelacyjny, powołując się na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w tym przedmiocie w wyroku z dnia 24 czerwca 2010 r. IV CNP 114/09 (niepubl.), stwierdził, że prowadząca do odpowiedzialności Skarbu Państwa niezgodność z prawem orzeczenia musi polegać na oczywistej obrazie prawa wynikającej z oczywistych błędów sądu, spowodowanych rażącym naruszeniem zasad wykładni lub stosowania prawa. Nie ma natomiast podstaw do stosowania w tym przedmiocie kryteriów przewidzianych w art. 439 i art. 523 k.p.k. ani w art. 540 i art. 540a k.p.k.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji dokonał oceny legalności rozstrzygnięć prokuratorskich i sądowych wydanych w przedmiocie zastosowanego wobec powoda środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia w prawie wykonywania zawodu notariusza i słusznie nie dopatrył się nieprawidłowości, gdyż orzeczenia te nie zawierają oczywistych i rażących naruszeń prawa, we wskazanym wyżej rozumieniu.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach przewidzianych w art. 398³ § 1 pkt.1 i 2 k.p.c. powód w ramach pierwszej podstawy zarzucił błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie: art.417¹ § 2 k.c. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia

22 lipca 2010 r. i zmianie ustawy- Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 155, poz. 1037 - dalej: „ustawa nowelizująca z dnia 22 lipca 2010 r.”) przez przyjęcie, że niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia sądu karnego niekończącego postępowania w sprawie zachodzi tylko wtedy, gdy orzeczenie zapadło z rażącym naruszeniem prawa oraz, że przepis ten ma zastosowanie także do wykonywania w sposób niezgodny z prawem prawomocnego orzeczenia niekończącego postępowania w sprawie jak również przez faktyczne zastosowanie tego przepisu do oceny roszczeń powoda związanych z bezprawnością działań prokuratora, mimo stwierdzenia, że ich podstawę stanowi art. 417 k.c. oraz przez niezastosowanie tego przepisu, mimo że z materiału zgromadzonego w sprawie wynika, iż przy orzekaniu środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia powoda w prawie wykonywania zawodu notariusza oraz przy stosowaniu tego środka wobec powoda w sposób szczególnie rażący i oczywisty naruszono art. 249 § 1 k.p.k. oraz art. 258 § 1 pkt. 2 k.p.k. w zw. z art. 258 § 4 k.p.k. i art. 276 k.p.k.; art. 417¹ § 2 k.c. w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą z dnia 22 lipca 2010 r. i art. 417 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed 1 września 2004 r. ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001r. SK 18/2000 oraz w zw. z art. 249 § 1 k.p.k., art. 258 § 1-3 k.p.k. w zw. z art. 258 § 4 k.p.k. oraz art. 276 k.p.k. przez przyjęcie, że przy zastosowaniu wobec powoda kwestionowanego środka zapobiegawczego nie doszło do oczywistego naruszenia prawa; art. 417 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2004 r., ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/2000, przez przyjęcie, że na gruncie tego przepisu niezgodność z prawem orzeczenia prokuratora o zastosowaniu kwestionowanego środka zapobiegawczego występuje tylko w wypadku rażącego i oczywistego naruszenia prawa; art. 417¹ § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed 1 września 2004 r., ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001r. SK 18/2000 przez uznanie, że ocena bezprawności orzeczenia prokuratora i sądu o zastosowaniu nieizolacyjnego środka zapobiegawczego powinna być dokonywana według takich samych kryteriów jakie stosowane są w literaturze i orzecznictwie na gruncie art. 424¹ § 2 k.p.c. przy szkodzi wyrządzonej orzeczeniem sądu cywilnego,

z pominięciem poglądów wypracowanych na gruncie art. 552 § 4 k.p.k., przepisów k.p.k. o kasacji i wznowieniu postępowania w zakresie pojęcia „rażącego naruszenia prawa”; art. 417 w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2004 r., ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/2000, przez brak oceny orzeczeń prokuratora i sądu w przedmiocie zastosowania zakwestionowanego środka zabezpieczającego z punktu widzenia ich zgodności z zasadami współżycia społecznego, mimo że niezgodność orzeczenia z zasadami współżycia społecznego stanowi wystarczającą przesłankę odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie art. 417 k.c.; art. 417 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2004 r. ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/2000 w zw. z art. 253 § 1 k.p.k. przez przyjęcie braku podstaw odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną zastosowaniem i nie uchyleniem kwestionowanego środka zapobiegawczego, mimo braku przesłanek do jego zastosowania i wystąpienia przesłanek obligujących sąd do jego uchylenia; art. 417¹ § 3 k.c. przez jego niezastosowanie w zakresie odpowiedzialności Skarbu Państwa za bezprawne zaniechanie uchylenia i bezprawne utrzymywanie zastosowanego wobec powoda środka zapobiegawczego.

W ramach drugiej podstawy powód zarzucił naruszenie art. 232 i art. 233 k.p.c. przez wydanie wyroku mimo niewyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności faktycznych sprawy oraz wewnętrzną sprzeczność między określeniem podstawy prawnej odpowiedzialności Skarbu Państwa i oceną jej przesłanek a także nierozważnie roszczeń powoda wywodzonych z faktu niezgodnego z prawem wykonywania zastosowanego wobec niego środka zapobiegawczego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności wymaga rozważenia, jaki przepis stanowi podstawę prawną roszczeń odszkodowawczych powoda, w których źródłem szkody jest orzeczenie o zastosowaniu w postępowaniu karnym środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia powoda w wykonywaniu zawodu notariusza na podstawie art. 249 i art. 276 k.p.k.

Nie ulega wątpliwości, że podstawą tą nie jest art. 552 k.p.k., przewidujący szczególny przypadek odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę poniesioną w związku z toczącym się postępowaniem karnym, który przewiduje prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie i wykonanie części lub całości kary oraz za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie jak również zastosowanie środka zabezpieczającego, jeżeli w wyniku wznowienia postępowania lub kasacji oskarżony został uniewinniony, skazany na łagodniejszą karę lub gdy po uchyleniu skazującego orzeczenia postępowanie umorzono. Regulacja ta nie obejmuje odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną orzeczeniem i stosowaniem w toku postępowania karnego środków zapobiegawczych i jako regulacja szczególna nie może być stosowana do szkód wyrządzonych takim działaniem.

Rozważenia zatem wymaga ogólna podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa przewidziana w art. 417 i art. 417¹ k.c.

Powód upatruje źródła szkody w prawomocnych orzeczeniach prokuratury i sądu, które, choć niekończące postępowania w sprawie, jednak przez charakter zastosowanego środka zapobiegawczego, wyrządziły szkodę przez sam fakt ich orzeczenia i stosowania w toku postępowania karnego. Orzeczenia te wydane i stosowane były poczynając od 26 sierpnia 2003 r. do 11 stycznia 2005 r., gdy środek zapobiegawczy został uchylony, a zatem w czasie obowiązywania tylko art. 417 k.c., a następnie, od dnia 1 września 2004 r. w czasie obowiązywania również art. 417¹ § 2 k.c. i zmiany treści art. 417 k.c., w wyniku wejścia w życie ustawy nowelizującej z dnia 17 czerwca 2004 r. Jako podstawa odpowiedzialności Skarbu Państwa w rozpoznawanej sprawie mogą być zatem rozważane jedynie przepisy art. 417 k.c., w brzmieniu ustalonym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/2000 i ustawą nowelizującą z dnia 14 czerwca 2004 r. oraz art. 417¹ k.c. § 2 k.c.

Wbrew stanowisku skarżącego, bez wątplenia nie ma w sprawie zastosowania przepis art. 417² § 3 k.c., gdyż przepis ten reguluje odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkodę wynikającą z przewlekłości postępowania i nie dotyczy szkody wyrządzonej przez zaniechanie wydania orzeczenia, jak przyjmuje powód.

Nie ma również podstaw do rozważania ewentualnej szkody wynikającej z wykonywania kolejnych orzeczeń dotyczących zawieszenia powoda w prawie wykonywania zawodu notariusza, gdyż w sprawie nie przedstawiono żadnych zarzutów dotyczących wadliwego wykonywania orzeczonego środka zapobiegawczego. Wykonywanie tego rodzaju orzeczeń odbywa się na podstawie art. 180 k.k.w., a zatem twierdzenie o wyrządzeniu szkody przy wykonywaniu tego środka zapobiegawczego wymagało wykazania, że naruszono zasady określone w art. 180 k.k.w., czego powód nawet nie twierdził. W istocie bowiem źródłem jego szkody, według twierdzeń faktycznych przytoczonych w sprawie, było bezpodstawne i bezprawne, jego zdaniem, orzeczenie kwestionowanego środka zapobiegawczego i nie uchylenie go w toku postępowania karnego. Nie są to zatem okoliczności dotyczące wykonywania orzeczonego środka zapobiegawczego.

Rozważając zatem, który przepis - art. 417 czy art. 417¹ § 2 k.c. - stanowi podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa w rozpoznawanej sprawie należy w pierwszej kolejności stwierdzić, że chodzi o odpowiedzialność za wydanie orzeczenia, gdyż zarówno decyzje prokuratora o zastosowaniu środka zapobiegawczego jak i decyzje sądu w tym przedmiocie, podobnie jak w przedmiocie utrzymania w mocy zastosowanego już środka i pozostawienia bez rozpoznania wniosku o uchylenie tego środka zapadały w formie postanowień, a więc orzeczeń, w rozumieniu art. 417¹ § 2 k.c. Przed wejściem w życie tego przepisu a po utracie mocy obowiązującej przez art. 418 k.c. – odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną wydaniem orzeczenia zarówno prokuratorskiego jak i sądowego objęta była dyspozycją art. 417 k.c.

Na gruncie tych przepisów, jeszcze przed nowelizacją dokonaną ustawą z dnia 22 lipca 2010 r., w literaturze wyrażono pogląd, że od chwili wejścia w życie art. 417¹ § 2 k.c., ten przepis, a nie art. 417 k.c. ma zastosowanie do odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone wydaniem prawomocnego orzeczenia. A ponieważ dla przyjęcia tej odpowiedzialności wymaga on wydania tzw. prejudykatu stwierdzającego niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia stanowiącego źródło szkody, a żadne przepisy nie przewidują odrębnego postępowania o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnych orzeczeń wydanych w sprawach karnych, innych niż przewidziane

w art. 552 k.p.k. - brak w ogóle podstaw do odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez wydanie orzeczeń innych niż objęte regulacją przewidzianą w art. 552 k.p.k. W doktrynie i orzecznictwie przeważał jednak pogląd przeciwny, przyjmujący, że jeżeli przepisy nie przewidują procedury prejudycjalnej dla jakiegoś rodzaju (kategorii) prawomocnych orzeczeń, to w razie szkody wyrządzonej przez wydanie takiego orzeczenia, do odpowiedzialności Skarbu Państwa ma zastosowanie art. 417 k.c., a nie art. 417¹ § 2 k.c., gdyż nie można przyjąć, że tylko ze względu na brak postępowania prejudycjalnego, poszkodowany pozbawiony jest możliwości uzyskania odszkodowania za wydanie niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia o charakterze np. incydentalnym (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2011 r. I CSK 684/10, niepubl.).

Takie stanowisko przyjmowane jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do szkód wyrządzonych przez wydanie prawomocnych orzeczeń w postępowaniu karnym, nie objętych regulacją przewidzianą w art. 552 k.p.k., dla których brak przepisów przewidujących postępowanie prejudycjalne o stwierdzenie ich niezgodności z prawem. Podstawę odpowiedzialności Skarbu Państwa stanowi wówczas przepis art. 417 § 1 k.c. i sąd w sprawie odszkodowawczej samodzielnie bada i ustala, czy wydane w sprawie karnej orzeczenie, wskazane przez powoda jako przyczyna szkody, jest zgodne z prawem czy bezprawne (porównaj między innymi wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2011r. IV CSK 290/10 i z dnia 5 października 2012 r. IV CSK 165/12, niepubl.).

Wejście w życie ustawy nowelizującej z dnia 22 lipca 2010 r. i jej przepisu art. 4, stanowiącego przepis intertemporalny, niczego w tej kwestii nie zmieniło, gdyż nadal nie ma „przepisów odrębnych”, które przewidywałyby postępowanie prejudycjalne albo wyłączały konieczność jego przeprowadzenia w odniesieniu do prawomocnych orzeczeń wydanych w sprawach karnych dotyczących innych kwestii, niż przewidziane w art. 552 k.p.k. Wskazana wyżej zmiana, będąca następstwem wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 kwietnia 2008 r. SK 77/06 (OTK-A 2008, nr 3, poz. 39), odnosiła się w istocie do regulacji zawartej w art. 424¹ § 1 i 2 k.p.c., uznanej przez Trybunał za niezgodną z Konstytucją w części ograniczającej prejudykat do orzeczeń kończących postępowanie

w sprawie. W konsekwencji powyższej nowelizacji nie tylko zmieniono art. 417¹ k.c., lecz dodano też przepis art. 424^{1b} k.p.c. stanowiący, że w wypadku orzeczeń, od których skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem nie przysługuje, odszkodowania z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem w postępowaniu ze skargi, chyba że strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych. Przepis ten dotyczący jedynie prawomocnych orzeczeń wydanych w sprawach cywilnych, niczego nie zmienia ani nie reguluje w odniesieniu do prawomocnych orzeczeń wydanych w sprawach karnych. Nie jest zatem „przepisem odrębnym”- w rozumieniu art. 417¹ § 2 k.c. - wyłączającym konieczność uzyskania prejudykatu w odniesieniu do prawomocnych orzeczeń karnych, innych niż przewidziane w art. 552 k.p.k. Nie ma więc nadal podstaw do stosowania art. 417¹ § 2 k.c. do roszczenia o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną przez wydanie w postępowaniu karnym prawomocnego orzeczenia incydentalnego, w tym orzeczenia o zastosowaniu środka zapobiegawczego i odmowie jego uchylenia.

W konsekwencji w takiej sprawie nadal do odpowiedzialności za szkodę wywołaną przez wydanie orzeczenia zarówno przez prokuratora, jak i przez sąd ma zastosowanie przepis art. 417 § 1 k.c., a nie przepis art. 417¹ § 2 k.c., jak przyjął Sąd Apelacyjny w odniesieniu do orzeczeń wydanych przez sąd.

Rozważając według jakich kryteriów sąd w sprawie o odszkodowanie dokonuje oceny, czy orzeczenie jest niezgodne z prawem, trzeba stwierdzić, że gdy chodzi o ocenę orzeczenia sądu nie może być wątpliwości, iż powinien dokonać tej oceny według takich samych zasad, jakie stosuje Sąd Najwyższy przy ocenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w postępowaniu prejudycjalnym przewidzianym w art. 424¹ k.p.c. i następane. Tak samo, jak w tamtym postępowaniu chodzi o ocenę orzeczenia wydanego przez niezawisły sąd w ramach przyznanej mu władzy sędziowskiej, a w takiej sytuacji pojęcie „niezgodności z prawem” orzeczenia ma suwerenne i autonomiczne znaczenie zdeterminowane przez istotę władzy sędziowskiej i niezawisłości sędziowskiej, a w szczególności przez przyznanie sądom szerokiego zakresu swobody orzeczniczej przy wykładni i stosowaniu prawa. Jak zatem jednolicie przyjmuje się w orzecznictwie Sądu

Najwyższego, orzeczeniem niezgodnym z prawem jest tylko takie orzeczenie sądu, które jest sprzeczne z zasadniczymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami, z ogólnie przyjętymi standardami orzecznictwymi lub wydane w wyniku rażąco błędnej wykładni czy oczywiście niewłaściwego stosowania prawa (porównaj między innymi orzeczenia z dnia 7 lipca 2006 r. I CNP 33/06, OSNC 2007/2/35, z dnia 4 stycznia 2007r. V CNP 132/06, OSNC 2007/11/174 i z dnia 9 lutego 2010 r. I BU 9/09, niepubl.).

W świetle tych kryteriów bezprawność orzeczeń sądowych nie jest bezprawnością w rozumieniu prawa cywilnego, gdyż nie jest elementem stosunku cywilnoprawnego lecz publicznoprawnego, wobec czego niezgodność z prawem jako przesłanka stosowania art. 417 § 1 i art. 417¹ § 2 k.c. musi być rozumiana ściśle - jako niezgodność tylko z konstytucyjnymi źródłami prawa przewidzianymi w art. 87-94 Konstytucji, a więc z ustawą, umową międzynarodową, rozporządzeniem itp. - z wyłączeniem zasad współżycia społecznego (porównaj między innymi powołany już wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/00 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2011 r. IV CSK 290/10, niepubl.). Wbrew zatem stanowisku skarżącego, ocena niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sądu dokonywana na gruncie art. 417 § 1 i art. 417¹ § 2 k.c. nie obejmuje badania zgodności orzeczenia z zasadami współżycia społecznego.

Nie ma też podstaw do stosowania przy badaniu na podstawie art. 417 § 1 k.c. zgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sądu karnego wydanego w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia w wykonywaniu zawodu, kryteriów przewidzianych w art. 552 k.p.k., gdyż, jak wskazano wyżej, jest to przepis szczególny, który nie może być stosowany w drodze analogii ani nawet odpowiednio do sytuacji w nim nie przewidzianych.

Natomiast przy badaniu kwestii bezprawności sądu w sprawie o odszkodowanie powinien ocenić zgodność orzeczenia sądu karnego z prawem posiłkując się rozumieniem na gruncie prawa karnego określonego przepisu i jego stosowania a także przy uwzględnieniu rozumienia na gruncie prawa

i postępowania karnego takich pojęć jak „oczywiste” czy „rażące” naruszenie prawa.

W rozpoznawanej sprawie powód wprawdzie wskazał, jako źródło szkody, także postanowienia o zastosowaniu przedmiotowego środka zapobiegawczego oraz o odmowie jego uchylecia wydane w toku postępowania przygotowawczego przez prokuraturę, jednak ponieważ były to postanowienia nieprawomocne, gdyż każde z nich zostało zaskarżone przez powoda w trybie instancyjnym i podlegało kontroli sądu, o prawomocnym orzeczeniu, jako źródle szkody można mówić jedynie w odniesieniu do postanowień sądu utrzymujących w mocy postanowienia prokuratury w tym przedmiocie oraz w odniesieniu do postanowień sądu odmawiających uwzględnienia wniosków powoda o uchylenie środka zapobiegawczego. Z tych przyczyn w rozpoznawanej sprawie nie ma podstaw do rozważań, według jakich kryteriów należy oceniać zgodność z prawem prawomocnych orzeczeń wydanych w toku postępowania przygotowawczego przez prokuratora.

Według powoda przyczyną szkody było także zaniechanie przez prokuratora i sąd stałego badania, czy nie ustały przyczyny uzasadniające niezwłoczne uchylenie zastosowanego środka i nie wydanie postanowienia o uchyleniu go, co jest obowiązkiem sądu i prokuratora, przewidzianym w art. 253 § 1 i 2 k.p.k. Jak wskazano wyżej, podstawy odpowiedzialności w takiej sytuacji nie stanowi przepis art. 417¹ § 3 k.c., jak zarzucał skarżący, lecz także art. 417 § 1 k.c.

Rozważając kasacyjny zarzut naruszenia tego przepisu, zarówno w związku ze stwierdzeniem przez Sąd Apelacyjny braku podstaw do uznania za niezgodne z prawem orzeczeń dotyczących zastosowania i odmowy uchylecia przedmiotowego środka zapobiegawczego jak i zaniechania uchylecia tego środka na podstawie art. 253 k.p.k., należy podzielić stanowisko skarżącego, że ocena ta wyrażona została bez dostatecznych podstaw, bowiem bez zbadania, jak wykładane są w orzecznictwie sądów karnych przesłanki stosowania oraz utrzymywania środka zapobiegawczego w postaci zawieszenia w wykonywaniu zawodu oraz jak rozumiane są obowiązki sądu i prokuratora przewidziane w art. 253 i art. 256 k.p.k. Sąd Apelacyjny nie dokonał w tym przedmiocie w istocie żadnej

analizy poprzestając na odwołaniu się do oceny Sądu Okręgowego przedstawionej w uzasadnieniu wyroku z dnia 28 września 2011 r., która jednak, w przeciwieństwie do analizy dokonanej przez Sąd Okręgowy w poprzednim, uchylonym wyroku z dnia 22 kwietnia 2010 r., jest bardzo pobieżna i ogólnikowa, prawdopodobnie dlatego, że Sąd pierwszej instancji przede wszystkim uznał, iż niedopuszczalne jest badanie przez sąd w sprawie o odszkodowanie prawidłowości zastosowania przepisów prawa przez sąd i prokuratora w postępowaniu karnym i jak się wydaje jedynie na wypadek gdyby stanowisko to jednak okazało się nietrafne, dokonał ogólnej oceny kwestionowanych orzeczeń z punktu widzenia ich zgodności z prawem, bez szczegółowego ustalenia obowiązujących zasad wykładni i stosowania przepisów art. 249, art. 253-256 oraz art. 276 k.p.k., bez czego niemożliwa jest ocena, czy zakwestionowane orzeczenia były zgodne z prawem, czy bezprawne, we wskazanym wyżej rozumieniu oraz czy zaniechanie uchylecia przez sąd lub prokuratora z urzędu zastosowanego środka zapobiegawczego było zgodne z prawem.

Z tych względów uzasadniony okazał się kasacyjny zarzut naruszenia art. 417 § 1 k.c., co skutkowało uchYLENIEM zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ k.p.c. oraz art. 108 § 2 w z. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).